

УДК 332.14

С. М. Халатур,
аспірант, Дніпропетровський державний аграрний університет

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АПК

Розкрито сутність концепцій територіальної організації АПК. Розглянуто тенденції розвитку територіальної організації, що пов'язані з інтеграційними процесами АПК. Подано висновки щодо розвитку АПК в умовах вступу до СОТ.

Essence of conceptions of territorial organization of AIK is exposed. Trends of development of territorial organization, that related to the AIK integration processes, are considered. Conclusions in relation to development of AIK in the conditions of entering to WTO are given.

Ключові слова: концепції, територіальна організація, АПК, інтеграційні, процеси, СОТ.

ВСТУП

Регіональна економіка як галузь економічної науки значною мірою базується на науково обґрунтованих концепціях економічного районування, територіально-виробничих комплексах, які передбачають впровадження найпрогресивніших форм територіальної організації продуктивних сил, енерговиробничих циклів (раціональне розміщення виробництва з погляду послідовного переходу від початкових стадій виробничого процесу — видобування корисних копалин, їх обробки тощо — до випуску готової продукції).

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Регіональну економіку слід розглядати не як ста-лу, а як динамічну, що постійно наповнюється елементами нового змісту щодо існуючих понять і категорій та водночас розширює свій категоріальний апарат. Категорії регіональної економіки групуються навколо відповідних законів і закономірностей. Одним з головних аспектів економічного життя країни останнім часом є вступ до СОТ та можливі зміни територіальної структури АПК у зв'язку зі переорієнтацією товаровиробників на більш конкурентоспроможні види сільськогосподарської продукції. Тому метою статті є дослідження напрямів розвитку територіальної організації АПК в умовах вступу до СОТ.

РЕЗУЛЬТАТИ

Агропромисловий комплекс (АПК) поєднує аграрний та промисловий сектори економіки, його доцільно розглядати як інтегровану систему сільського, лісового і водного господарств, харчової і переробної промисловості, сільсько-

го будівництва, матеріально-технічного постачання й агросервісного обслуговування. Тобто ця система охоплює господарську діяльність суб'єктів економічної діяльності, які виробляють і використовують продукти праці, отримані в результаті впливу на природні ресурси (виробництво засобів виробництва для підприємств АПК, сільськогосподарські та тваринницькі підприємства, а також переробні підприємства).

АПК України, що приносить більше 30% ВВП, посідає найважливіше місце в економіці нашої держави і розвиток його компонентів виступає одним з найголовніших завдань у проведенні урядових реформ.

Потрібно враховувати, що в системі світової економіки Україна може бути цілком незалежною в плані забезпечення продовольством усього населення, яке проживає на її території, і одночасно виступати значним експортером сировини та продуктів харчування. Зокрема, на нашу державу припадає майже третина запасів чорнозему та 27% орної землі в Європі (на душу населення в Україні припадає 0,66 га орної землі, тоді як у Європі цей показник становить у цілому 0,25 га).

Територіальна організація АПК України відзначається різноманітністю (рис. 1). Зони в структурі земельних ресурсів, сільськогосподарських і лісових угідь України наступні:

1. Полісся займає близько 20% площі України і відрізняється порівняно низьким ступенем розвитку сільського господарства, освоєністю земельного фонду, але високою питомою вагою природних кормових угідь. На Поліссі обробляється близько 35% земельної площі.

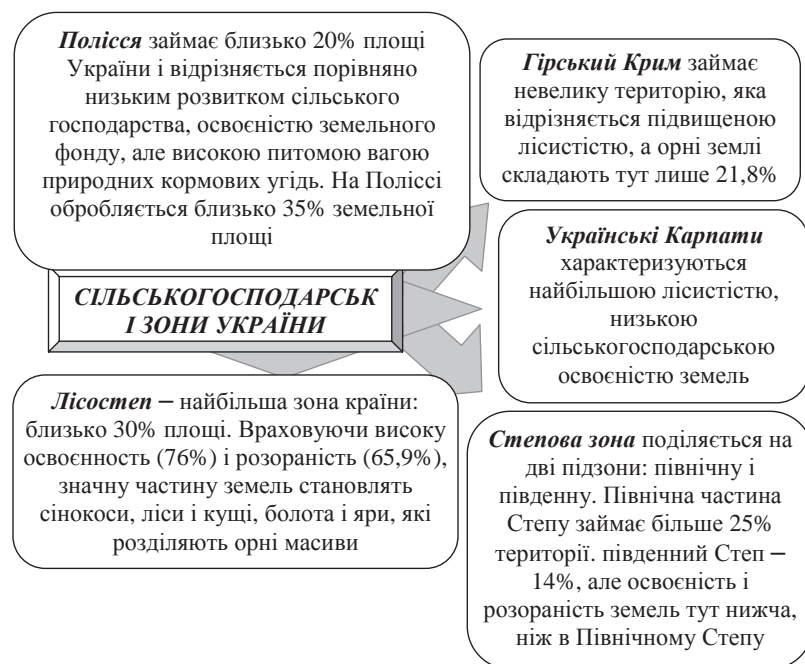

Рис. 1. Сільськогосподарські зони України [10]

2. Лісостеп — найбільша зона країни: близько 30% площі. Враховуючи високу освоєність (76%) і розораність (65,9%), значну частину земель становлять сінокоси, ліси і кущі, болота і яри, які розділяють орні масиви. Грунтові й кліматичні умови найбільш сприятливі для інтенсивного сільського господарювання.

3. Степова зона поділяється на дві підзони: північну і південну. Північна частина Степу займає більше 25% території. Південний Степ — 14%, але освоєність і розораність земель тут нижча, ніж у Північному степу.

4. Гірський Крим займає невелику територію, яка відрізняється підвищеною лісистістю, а орні землі складають тут лише 21,8%.

5. Українські Карпати характеризуються найбільшою лісистістю, низькою сільськогосподарською освоєністю земель.

Рослинництво включає вирощування зернових, круп'яних, технічних культур, кормових трав і коренеплодів, овочівництва, садівництва, виноградарство тощо.

У рослинництві України переважають зернові культури. У структурі посівних площ переважають зернові — 48%. Серед них озимі займають 47% від всіх посівних площ під зерновими, а ярі — 53%. Під пшеницею в середньому зайнято 42% площ, під житом — 5%, під кукурудзою — 8%, під ячменем — 28%, під рисом — 0,2%.

Значне місце серед зернових культур займають круп'яні культури: просо, гречка, рис. Гречка має короткий вегетаційний період, тому її використовують для пересівання загиблих від морозів озимих культур, а також як повторну культуру. Високі врожаї збирають в Лісостепу,

Північному і Центральному Степу. Рис культивується в п'яти районах Криму, в зоні Північно-Кримського каналу, в двох районах Одеської і в трьох — Херсонської області.

Основною зернобобовою культурою є горох, питома вага якого в посівах зернобобових досягає 80%.

Україна є відомим виробником технічних культур, особливо цукрового буряку і соняшнику. Головний ареал цукрового буряку — Лісостеп. Найбільша концентрація цієї культури у Вінницькій, Полтавській, Хмельницькій, Тернопільській, Черкаській і Чернівецькій областях.

Соняшник — основна масляна культура. Його посівні площі зосереджені переважно на півдні країни. Важливою технічною культурою є також льон-довгунець. Посіви льону-довгунця зосереджені в Житомирській, Київській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Чернігівській, Волинській, Чернівецькій областях.

Хміль вирощують на Поліссі, особливо в Житомирській області.

Споживачами тютюну є більше 30 тютюнових і ферментаційних підприємств. Його посіви зосереджені у восьми областях Сходу і Півдня.

Картоплю вирощують у всіх областях, але сконцентрована вона на Поліссі й у північних районах Лісостепу.

Овочеві культури вирощують в Лісостепу і Степу, а також в районах міст і промислових ареалах.

Сади найбільш поширені в приміських зонах великих міст, а їх товарні масиви зосереджені в Криму, Вінницькій, Одеській, Харківській і Черкаській областях. Високоякісні європейські сорти винограду вирощують у південній частині Криму, Закарпатті й інших регіонах.

Тваринництво в Україні в обсязі валової продукції сільського господарства є найбільшою галуззю сільськогосподарського виробництва. Провідне місце в його структурі займає скотарство. Це галузь м'ясомолочного напрямку. Її розміщення характеризується територіальними відмінностями: у приміських зонах переважає молочно-м'ясний напрям; поблизу великих зон споживачів розташовані могутні комплекси відгодівлі й первинної переробки великої рогатої худоби, свиней і птахів, виробництва молока.

У валовому виробництві молока на першому місці Лісостеп, потім — Степ, Полісся і Карпати.

Важливий напрям в структурі скотарства — виробництво яловичини. Найбільша питома вага в територіальній структурі виробництва м'яса на-

лежить карпатським районам, а також територіям інтенсивного бурякосіяння.

Свинарство — друга за значенням галузь тваринництва в країні. У забезпеченості населення м'ясом частка свинини, особливо її беконних сортів, в перспективі може зростати. Найбільше валове виробництво свинини — в Лісостепу і Степу, а на 100 га сільгоспугідь — попереду Карпати, потім — Лісостеп і Полісся. На душу населення більше всього свинини виробляється в Лісостепу, на Поліссі, а потім йдуть Степ і Карпати.

Питома вага вівчарства в структурі товарного тваринництва невелика — лише 2%; тільки в окремих районах цей показник піднімається до 5%.

Птахівництво забезпечує потреби населення в м'ясі птиці і яйцях. Воно зосереджене в Лісостепу і Степу. У цих зонах найбільше валове виробництво м'яса і яєць. Птахівницькі господарства розміщуються біля великих міст.

Збільшенню м'ясних ресурсів і сировини для хутрообробної промисловості сприяє розвиток кролівництва.

Рибне господарство розвивається на основі ставків, водосховищ Дніпра, Дністра, Південного Бугу, Сіверського Дінця, озер, лиманів і багатьох невеликих річок. Чинниками, що стримують розвиток ставкового рибництва є обмежені водні ресурси, слабке використання наявних ставкових ресурсів, недостатній агротехнічний і зоотехнічний рівень, погане утримання водосховищ.

Бджільництво забезпечує збір меду. Крім того, бджоли сприяють запиленню культурних рослин, що важливо для підвищення врожайності. Рівень розвитку бджільництва визначається наявністю медоносної рослинності й кількістю виробленого меду. Мед виробляється переважно в Степу і Лісостепу, де зосереджені основні медоносні культури: гречка, соняшник. Там же є великі масиви садів і ягідників.

Шовківництво культивується в більшості областей країни, розташованих в різних природно-економічних зонах. Проте його розвиток не відповідає потребам країни в сировині для шовкової промисловості.

Одним з нових методів територіальної організації господарства в Україні стають останнім часом Єврорегіони. З теоретичної точки зору вони стали реалізацією сучасних механізмів державного регулювання розвитку регіонів. Бондарчук Н. зазначає, що "... механізмом реалізації політики регіонального розвитку, який набуває поширення останнім часом є активізація транскордонного та прикордонного співробітництва" [1, с. 106—109]. Міжрегіональні економічні зв'язки та транскордонне співробітництво є важливою складовою сучасної регіональної політики, яка здійснюється Кабінетом Міністрів України. В

Україні створено та функціонують шість єврорегіонів: "Буг", "Карпатський", "Нижній Дунай", "Верхній Прут", "Дніпро" та "Слобожанщина". Проводиться робота щодо створення нових єврорегіонів.

Новою формою територіальної організації аграрного сектора є агротехнопарки. Проф. Музика П. відзначає, що до сприятливих передумов формування таких об'єднань належать: політична стабільність, попереднє напрацювання комерційно-перспективних розробок, наявність вільного венчурного капіталу, відповідної інфраструктури, кадрів, відповідності якості життя в місцевості міжнародним стандартам [8, с. 20—27].

Ефективним, розвитку територій є створення кластерів, однак в агропромисловому комплексі країни вони функціонують недостатньо ефективно. Так, проф. Курбанов К.Р. та Сокурєнко П.І. відзначають, що "в Україні стихійно створюються кластери шляхом "інтуїтивної неформальної кластерізації". В аграрній сфері вони набули форми систем продуктових ланцюжків доданої вартості, але їх учасники не мають на меті впливати на розвиток сільських територій, а намагаються отримати максимальні вигоди від тих ресурсів, що вони й використовують" [9, с. 184—188].

Однак, міжнародна спрямованість територіальної організації господарства не обмежується агротехнопарками, єврорегіонами та кластерами. Як зазначає М. Зелінська, "глобалізація спричиняє розгортання конкурентних процесів на різних рівнях світової економічної системи — мега-макро-мезо- та мікрорівнях. Практично всі території та регіони, раніше "закриті" від конкуренції з боку товарів та послуг інших регіонів відстанню або митними бар'єрами, втягуються в конкурентні відносини... Регіон поступово стає відносно самостійним економічним су'єктом, що вступає у конкурентні відносини як у міжрегіональних взаємодіях, так і на світовому ринку" [3, с. 111—115]. Якщо оцінювати змість зовнішньоекономічної політики України, виходячи з результатів регіональної економічної взаємодії з СOT, ЄС та СНД, доводиться констатувати його наявну суперечливість на теперішній час.

Реалізація соціально-економічних інтересів розвитку держави при створенні програм регіонального розвитку деталізується Квачаном О.С., який виявив головні умови формування ефективних регіональних програм економічного і соціального розвитку. До таких умов автор відносить:

— існування проблеми, розв'язання якої неможливо без державної підтримки та координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування;

— відповідності мети програми пріоритетним напрямкам державної та регіональної політики;

— необхідності забезпечення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків галузей та виробництв;

— необхідності подальшого інфраструктурного розвитку територій та галузей економіки [5, с. 99—104].

Н.С. Макарова, спираючись на досвід країн, що розвиваються надає наступні пріоритети при формуванні програм розвитку регіонів:

— значне підвищення рівня технології виробництва;

— постійне вдосконалення методів управління підприємствами, галузями та регіоном в цілому;

— вміння концентрувати необхідну інформацію та здійснення координації інноваційного розвитку;

— внесення змін у структуру економіки і зростання в ній ролі послуг, які менше реагують на циклічні коливання та зменшують глибину кризових падінь;

— інтелектуальний потенціал регіону та його використання [7, с. 96—98].

Конкретизуючи ці фактори загального розвитку регіонів, слід окремо презентувати думку Буряченко А.С., який виділив основні напрями роботи щодо створення привабливого іміджу регіону для інвесторів:

— формування привабливого для інвесторів іміджу територіальної громади;

— створення відповідних умов для безперешкодного залучення та ефективної реалізації інвестиційних проектів;

— посередництво місцевої влади в налагодженні контактів та в співпраці між представниками місцевого бізнесу та потенційними інвесторами;

— створення ефективних каналів для поширення інформації про інвестиційний потенціал відповідної території [2, с. 148—150].

ВИСНОВКИ

Слід зазначити, що посилення державного регулювання територіальної організації агропромислового виробництва пов'язане не тільки з підвищенням рентабельності сільського господарства, а й з підвищенням рівня соціально-економічного розвитку сільських територій, забезпеченням збереження життєздатності довкілля та здоров'я населення. Для цього повинні бути запропоновані заходи щодо підвищення продажів продукції по регіонах, диференціації ціни землі за екологічними та регіональними критеріями, критеріями, закупівельні інтервенції (як сезонні, так і постійні), цінні субсидії виробникам екологічно безпечної продукції та програми підтримки споживачів, а головне — запровадження нових форм територіальної організації АПК, таких як агротехнопарки, Єврорегіони та кластери.

Література:

1. Бондарчук Н.В. Механізми державного регулювання розвитку регіонів / Н.В. Бондарчук // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Пріоритети нової економіки знань в ХХІ сторіччі". — Ялта, 2010. — С. 106—109.

2. Буряченко А.Є Інвестиційний потенціал територій: підходи до визначення / А.Є Буряченко // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми та перспективи розвитку регіональної ринкової економіки". — Кременчук, 2010. — С. 148—150.

3. Зелінська М.В. Актуалізація проблеми підвищення конкурентоспроможності регіонів України у глобалізованому світі / М.В. Зелінська // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Пріоритети нової економіки знань в ХХІ сторіччі". — Ялта, 2010. — С. 111—115.

4. Іващук С.П. Зовнішньоторговельні пріоритети інтеграційної стратегії України / С.П. Іващук // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Пріоритети нової економіки знань в ХХІ сторіччі". — Ялта, 2010. — С. 133—137.

5. Квачан О.С. Стратегічна програма розвитку регіону як обов'язковий елемент економічної реформи / О.С. Квачан // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Пріоритети нової економіки знань в ХХІ сторіччі". — Ялта, 2010. — С. 137—140.

6. Красота А.Б. Концептуальні особливості регіональної інвестиційної політики / А.Б. Красота // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми та перспективи розвитку регіональної ринкової економіки". — Кременчук, 2010. — С. 158—160.

7. Макарова Н.С. Стратегічні напрями економічного розвитку регіону / Н.С. Макарова // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми та перспективи розвитку регіональної ринкової економіки". — Кременчук, 2010. — С. 96—98.

8. Музика П. Формування інноваційного потенціалу аграрного сектора на регіональному рівні / П. Музика // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. — 2010 р. — № 1(36). — С. 20—26.

9. Пушкар О.І. Стан та проблеми розвитку сільського господарства України / О.І. Пушкар, П.І. Сокуренько, К.Р. Курбанов, // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми та перспективи розвитку регіональної ринкової економіки". — Кременчук, 2010. — С. 184—189.

10. Сазонец И. А. Размещение продуктивных сил: учебное пособие с грифом МОН Украины / И.А. Сазонец, В.В. Джинджоян, О.А. Чубарь. — Д.: Изд-во ДНУ, 2008. — 352 с.

Стаття надійшла до редакції 06.08.2010 р.